

GNIST 2022 - Forstudie om steds- og næringsutvikling i Suldal kommune

Datert: H.2022

prosjekttil

DOKUMENTOPPLYSNINGER

Oppdragsgiver:	Suldal kommune/ DOGA & Nordic Edge
Utarbeidet av:	Elin Schanche, Petter Skogen og Kristina Hjorteland fra Prosjektil, sammen med Kjetil Dybvig fra Holm og Dybvig.

INNHOOLD

1	Introduksjon.....	7
1.1	Gnist – program og problemstilling	7
1.2	Bakgrunn.....	8
2	Praktisk og teoretisk tilnærming.....	9
2.1	Litteraturstudie fra distriktene	9
2.2	Metode og medvirkningsprosesser	11
2.3	Funn fra medvirkningsprosesser	11
2.3.1	Møte med næringsliv	11
2.3.2	Arbeidsverksted	12
2.3.3	Kommuneadministrasjonen	13
2.3.4	Gnist-samlinger	15
3	Forslag til tiltak	17
	Problemstillinger	17
3.1	Problemstilling 1:.....	17
	<i>Regionalt samarbeid</i>	21
4	Bo- og besøksattraktivitet	22
5	Beredskapsplan.....	34
6	Videre anbefalinger	35

Oppsummering

I regi av Gnist, DOGA, Nordic Edge, og Suldal, tar denne rapporten sikte på å utforske og gi innspill til Suldal kommune om de to følgende problemstillingene:

- A. *Hvordan kan en ta ut ringvirkningspotensialet ved store industriutbygginger?*
- B. *Hvordan kan en styrke attraktivitet og bolyst i kommunen?*

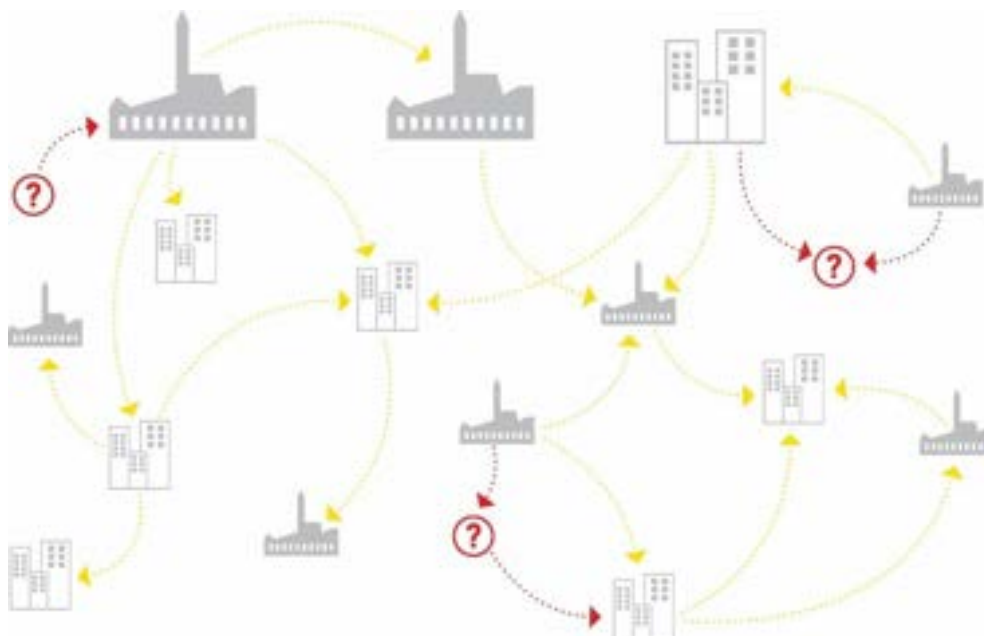
Problemstillingene er belyst gjennom bruk av medvirkningsprosesser, foreliggende litteratur og empiri om distriktsutvikling, og utarbeidelse av to stedsanalyser av Sand og Jelsa.

Gjennom våre medvirkningsprosesser framgår det at hovedutfordringen i kommunen i dag er mangel på attraktivitet, ettersom samtlige næringsaktører opplever mangel på arbeidskraft og arbeidskraft med riktig kompetanse. Flere peker derfor på at kommunen bør satse aktivt på tiltak som kan bidra til økt attraktivitet, og håper på at eventuelle store industrietableringer kan bidra til befolkningsvekst. Suldal kommune er også opptatt av hvordan de store industrietableringene kan skape synergieffekter for eksisterende næringsliv og gründerbedrifter.

Med utgangspunkt i de overnevnte problemstillingene kan følgende oppsummeres:

Ringvirkningspotensialet

I rapporten argumenterer vi for at kommunen bør opprette et dialogforum sammen med eksisterende og potensielle næringsaktører, for å kartlegge nødvendige og potensielle behov knyttet til de store industriplanene, og på den måten sørge for at industriens behov i størst mulig grad utgår lokalt, i form av underleverandører og næringsaktivitet. Det anbefales at kommunen tar regien i dette arbeidet ved å tidlig etablere god dialog med industriaktørene for å avdekke deres behov for primære og sekundære leveranser. En øvelse vi anbefaler i rapporten er at det utarbeides et aktørkart som kartlegger hele verdikjeden som kan knyttes til de store industriplanene. I tillegg kommer vi med anbefaling om å utarbeide et innovasjonskart for å kartlegge mulige innovasjonsprosesser som kan oppstå i kommunen tilknyttet industriens behov. Det bør vurderes om Ulla Førre Næringsfond kan være en aktuell finansieringskilde til vekst og oppstart av bedrifter som kan levere tjenester til industriaktørene

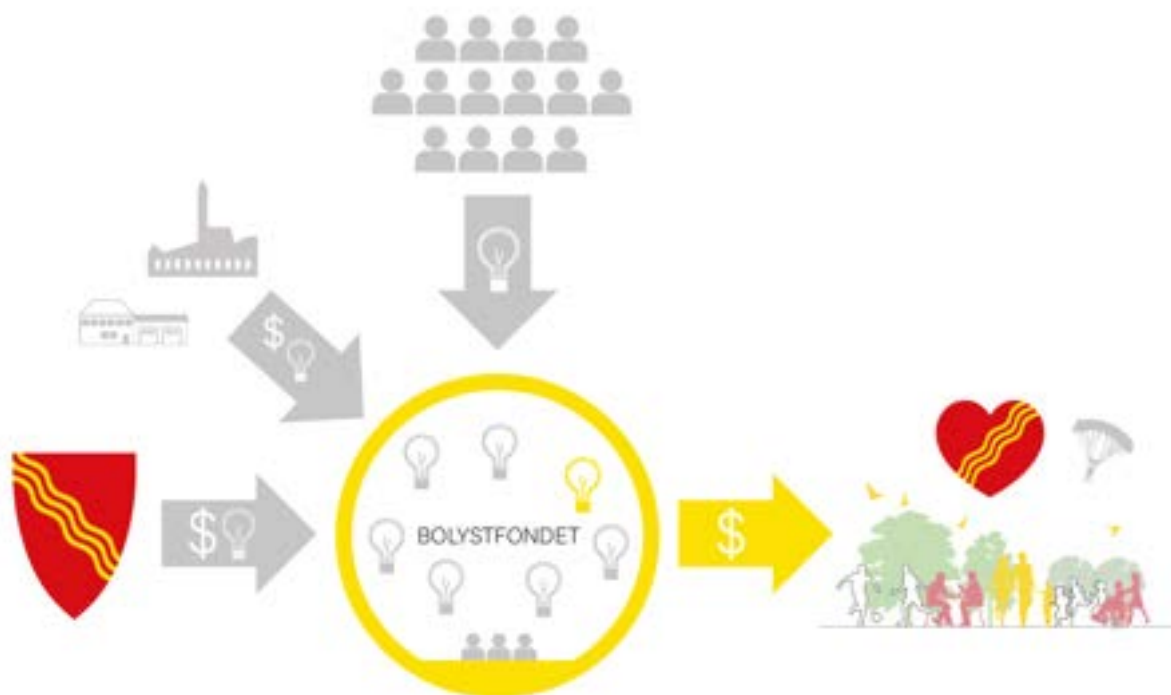

Kommunen bør også forsøke å tilrettelegge for at virksomheter som har høy urbaniseringsgrad, og høy arbeidsplass- og besøksintensitet med lav arealutnyttelse, lokaliseres i sentrum for å i størst mulig grad sikre at ringvirkningseffekter bidrar til økt sentrumsaktivitet.

Videre i rapporten argumenterer vi for at eksisterende virksomheter i kommunen bør prioriteres da disse vil kunne ha en sentral rolle som underleverandør til de store industriplanene, men samtidig bidra til økt arbeidsplassutvikling i kommunen uavhengig av industriplanene.

Bo- og besøksattraktivitet

Som grep for å øke bo- og besøksattraktiviteten i kommunen anbefaler vi at det opprettes et *bolystfond*, hvor flere av tiltakene som foreslås i denne rapporten innordnes slik at en lettere kan se de ulike tiltakene i sammenheng og gjøre nødvendige prioriteringer av ressurser. I rapporten argumenter vi for at industriaktørene også bør utfordres til å ta del i dette fondet, både i form av økonomiske midler og ideer. Videre er markedsføring, sentrumsutvikling i Sand og Jelsa, bruk av ildsjeler, og tilrettelegging av attraktive bolig og boligtomter noe av tiltakene som foreslås i rapporten for å øke bo- og besøksattraktiviteten.

Til slutt anbefaler vi at kommunen selv utarbeider en beredskapsplan som tar for seg hvilke behov og innvirkning realisering av de store industriplanene vil ha for den kommunale infrastrukturen. Dersom kommunen opplever en hurtig befolkningsvekst på kort tid, med flere tusen nye bosatte, må en ha klart for seg hvordan en skal håndtere dette med tanke på den kommunale infrastrukturen; både med tanke på fysiske infrastrukturen som bolig, veg, energi og den sosiale – som helse, skole og barnehagetilbud. Som en øvelse anbefaler vi at kommunen utarbeider en kartlegging av kapasitet og forslag til tiltak for å imøtekomme nødvendig kapasitet, gitt ulike scenarier for befolkningsvekst. På den måten unngår man lang saksbehandlingstid som gjør at realisering av ulike planer utgår, eller forhastede beslutninger som kan ha negative konsekvenser i ettertiden.

Takk til samarbeid

Vi ønsker å rette en stor takk til Suldal kommune og Suldal vekst for et godt samarbeid, og takk for at dere har vært behjelpelig med å arrangere ekskursionsturer og medvirkningsmøter, samt for å ha bidratt med diverse undergrunnlag knyttet til denne rapporten. Etter å ha fått muligheten til å bli kjent med Suldal kommune gjennom denne rapporten ser vi at Suldal har flere særegne kvaliteter som er verdt å ta vare på og bygge videre på. Gjennom arbeid med flere engasjerte ildsjeler og ansatte i Suldal kommune, mener vi det foreligger et godt grunnlag for et slikt arbeid. Vi håper dere vil ha nytte av forslag til tiltak som kommer fram i denne rapporten og at disse kan resultere i prosesser som fremme en positiv steds- og næringsutvikling i Suldal.

Til slutt ønsker vi også å takke Nordic Edge og DOGA for en interessant og lærerik arbeidsprosess, og for at dere har vært behjelpelig med å navigere i verktøysapparatet for relevante samarbeidsaktører.

1 INTRODUKSJON

1.1 Gnist – program og problemstilling

Gnist er et innovasjonsprogram initiert av DOGA og Nordic Edge med mål om å fremme et mer attraktivt og inkluderende lokalsamfunn og nye arbeidsplasser i distriktskommunene i Norge. Programmet skal komplettere, forsterke og realisere eksisterende initiativ og planer i distriktskommuner, men også iverksette nye utviklingsprosjekter.

Av flere søkere var det i 2022 totalt 11 kommuner som ble valgt ut til å delta i programmet, herunder Suldal kommune. Overføringsverdi og innovasjonspotensial i de aktuelle kommunene ble ansett som særlig viktig kriterium for å bli valgt ut. På bakgrunn av dette har Prosjektil, og Holm og Dybvig, gjennom en konkurranse, fått tildelt oppgaven om å utarbeide fagrapporten i forbindelse med Gnist-deltakelsen til Suldal kommune. I tillegg har vi rådført oss med Vill Energi og Gjert Birkeland – medarrangør av EkstremSPORTveko.

Hovedutfordringen Suldal kommune framsatte i konkurransegrunnlag til Gnist-deltakelsen var følgende;

Suldal kommune vil utforske hvordan nye industrietableringen kan fremme attraktive og inkluderende lokalsamfunn gjennom å maksimere synergier og ringvirkninger i møtet mellom etableringene og lokal skaperkraft.

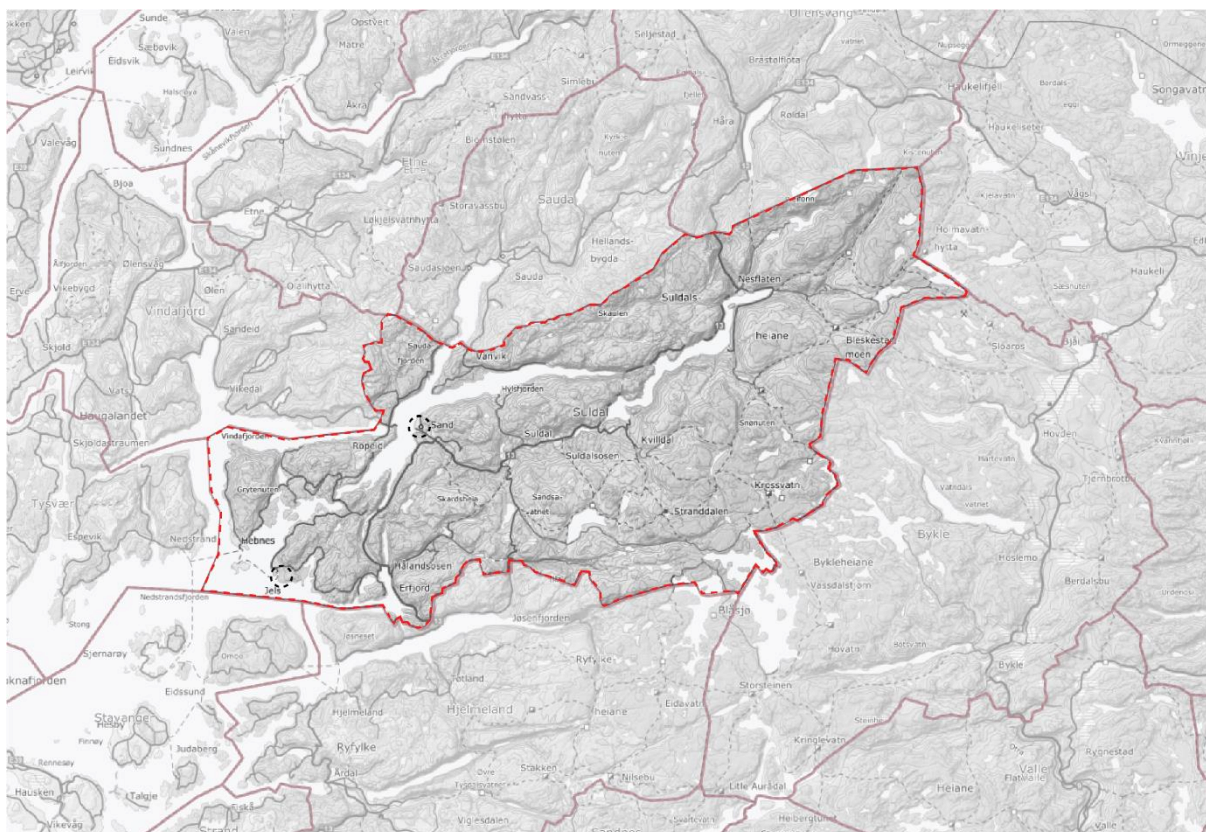
Etter dialog og avklaring med Suldal kommune underveis i arbeidsprosessen med denne rapporten, er følgende problemstillinger valgt:

- a) *Hvordan kan en ta ut ringvirkningspotensialet ved store industriutbygginger?*
- b) *Hvordan kan en styrke attraktivitet og bolyst i kommunen?*

Rapporten vil derfor i hovedsak ha søkelys på hvordan store potensielle industrietableringer kan bidra til lokal stedsutvikling, på kort sikt og lang sikt, samt tiltak som kan bidra til økt bo- og besøksattraktivitet i kommunen, og fremme ringvirkninger for andre næringsaktører i Suldal og regionen.

Basert på våre medvirkningssamtaler opplever vi at det er stor oppmerksomhet knyttet til hvordan kommunen skal kunne forholde seg til de store industrietableringene, som potensielt kan gi et betydelig antall nye arbeidsplasser og aktivitet. Derfor har vi valgt å også drøfte på et overordnet nivå behovet for en beredskapsplan for ulike scenarier slike etableringer kan frembringe.

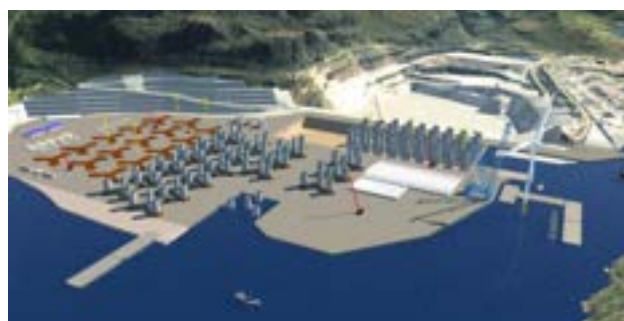
1.2 Bakgrunn

Figur 1.1 Suldal kommunegrense med oversikt over lokasjonene Sand og Jelsa

Suldal er en kommune i Ryfylke med om lag 3800 innbyggere, og er den største kommunen etter areal i Rogaland. Kommunen har en desentralisert grendestruktur, med skole- og barnehagetilbud i alle grender. Kommunesenteret er Sand, hvor flere av kommunens hovedfunksjoner og sentrum ligger lokalisert.

Kommunen er rik på naturressurser og Suldal er en av de største kraftproduserende kommunene i Norge. Nord-Europas største pukkverk er også lokalisert i Suldal, og kommunen har med det en stor andel sysselsatte innen primær- og sekundærnæringene. Suldal kommune har demografiske utfordringer og har siden 2000 – tallet hatt en vedvarende befolkningsnedgang. Tall fra Telemarksforskning og SSB viser at dette også er en forventet negativ utvikling framover mot 2040. For Suldal representerer dette store utfordringer, og det er avgjørende at kommunen klarer å snu den negative befolkningstrenden. Det pågår for tiden store industriplaner i kommunen som har potensialet til å skape flere hundre til tusenvis av arbeidsplasser. Blant annet har Norsk Stein signalisert et ønske om å utvide uttaksområde mot nordøst for dagens steinbrudd som gir grunnlag for drift og sysselsetting i flere tiår framover. Samtidig har WindWorks Jelsa AS, inngått en intensjonsavtale med Norsk Stein, og ønsker å benytte det tidligere steinbruddsområde til å starte en storskala produksjon av betongfundament til flytende vindturbiner. En rapport utarbeidet av

Figur 2 Illustrasjon av produksjonsområde

Menon Economics, har vist til at anlegget vil kunne skape opp til 7600 nye arbeidsplasser ved full skalering.

Gen2Energy AS, har også fremmet et ønske om å etablere et hydrogenanlegg like øst for Jelsa i kommunen. Formålet er å produsere grønt hydrogen. Ifølge planene vil produksjonsanlegget gi inntil 50 nye arbeidsplasser.

Etter at arbeidet med denne rapporten startet opp, har Lyse Kraft besluttet å oppgradere sine anlegg i Røldal og på Nesflaten med 5 mrd og oppstart 2025/26. Dette vil også medføre et betydelig antall arbeidsplasser i anleggsperioden.

Samlet gir de overnevnte planene grunnlag for en storskala industrietablering i Suldal, med potensiale for store ringvirkninger og nye arbeidsplasser. For Suldal kommune er det positivt, da industriplanene kan gi et betydelig antall nye arbeidsplasser og bidra med store ringvirkningseffekter lokalt. Imidlertid må det være andre faktorer til stede for at kommunen skal være attraktiv for tilflytning enn arbeidsplasser, og Telemarksforskningsrapporter har vist at Suldal jevnt over har høyere andel av arbeidsplassutvikling enn befolkningsutvikling – med andre ord – Suldal skårer dårligere på bostedsattraktivitet enn næringsattraktivitet.

2 PRAKTISK OG TEORETISK TILNÆRMING

2.1 Litteraturstudie fra distriktene

En større litteratursamling om regional- og lokal utvikling, tilgjengelig på nettsidene til Distriktssenteret – kompetansesenteret for distriktutvikling er benyttet, sammen med annen litteratur referert til i denne rapporten. Litteraturen for Distriktssenteret ansees som særlig relevant da den har bidratt til å identifisere hovedmoment og kjennetegn ved distriktskommuner som har opplevd demografisk og/eller økonomisk vekst, eller som opplever varig stagnasjon og tilbakegang.

Fra dette forarbeidet kan følgende hovedmoment trekkes fram:

Beredskapsplan for flaks og uflaks

Studier viser at flere distriktskommuner har blitt attraktive mer eller mindre av «tilfeldige» hendelser (Vareide, m.fl., 2018). Forskning fra Distriktssenteret konkluderte derfor med at det er kommunens evne til å reagere på tilfeldige hendelser som blir mest avgjørende for hvor vidt distriktskommuner lykkes - og ikke nødvendigvis langvarig strategiarbeid og satsing mot næringsutvikling. I studien heter det at «... kommuner må ha en beredskapsplan for både flaks og uhell» (Vareide, m.fl., 2018).

Lokal næringspolitikk som utelukkende fokuserer på muligheter, som det å lande store etableringer og/eller investeringer – akkvisisjonsstrategi – løftes likevel fram som risikabelt

(Vareide, m.fl.2018) av noen. Kommuner bør derfor også ha beredskapsplan som ikke «bare» betinger flaks, men som også fokuserer på utvikling innenfor eksisterende næringsvirksomhet i kommunen. Statistikken over arbeidsplassutvikling i distriktskommuner viser at det er endring og utvikling innenfor de eksisterende virksomhetene som betyr klart mest – det er sjeldent nyetableringer bidrar vesentlig. Det må derfor også foreligge planer og innsats som stimulerer for at eksisterende næringsliv skal kunne utvikle (Vareide, m.fl.2018).

Ildsjeler

Ildsjeler blir trukket fram i litteraturen som helt sentrale innenfor distriktskommuner som på ulike måter har lyktes med vekst og utvikling (Moen, 2011; Vareide, m.fl., 2012;2018). Ildsjeler blir løftet fram som avgjørende fordi slike personer og/eller grupper oftest klarer å aktivisere ellers brakkeliggende ressurser, og bidrar samtidig med stedlig og optimistisk utviklingskultur med å være tilrettelegger og pådrivere for positive handlinger. Lokalsamfunnets utviklingskapasitet og kompetanse strykes derfor når ildsjeler slipper til og involveres, og har derfor store «ringvirkningspotensialer».

Integrering

Forskning fra distriktskommuner viser at kommuner som lykkes med demografisk og økonomisk utvikling i stor grad har evnet å sysselsette en større andel av innvandrere i kommunen (Wekre, m.fl., 2018; Snøholt, m.fl., 2015). Flyktninger og innvandrere utgjør en viktig arbeidskraftreserve og ansees å være en uutnyttet ressurs. Innsats innen integrering og bosetting av innvandrere kan bidra til å opprettholde eller øke folketallet i tradisjonelle fraflyttingskommuner, og snu bildet av bygder med en stadig aldrende befolkning og som «forgubbingsarealer» (Snøholt, m.fl., 2015). I den sammenheng trekkes det fram betydning av å ha etableringsplaner for integrering av innvandrere i kommune og at kommunen i tilstrekkelig grad sikrer den støtten og ressursene arbeidet har behov for (Enehaug, m.fl., 2009).

Ringvirkninger

Når staten eller private investorer setter i gang infrastrukturinvesteringer har dette store effekter på etterspørselen hos en rekke bedrifter i ulike næringer. I første omgang vil en entreprenør etterspørre leveranser fra blant annet bygg- og anleggsnæringen, lokal servicebransje, samt tjenester fra eksempelvis den maritime sektoren. Investeringen vil altså medføre økt produksjon hos både hovedleverandøren og hos leverandørene av hovedleveransene. Dette vil i sin tur påvirke etterspørselen hos enda flere bedrifter lenger nede i verdikjeden. Investeringene vil således understøtte både verdiskaping og sysselsetting hos en lang rekke bedrifter. Det er dette vi kaller ringvirkninger (Winje, E, 2022). For hver bedrift i hele verdikjeden kan vi dele opp omsetning i fire ulike kategorier: norske varekjøp, utenlandske varekjøp, driftsresultat og lønnskostnader. Summen av de to sistnevnte utgjør det som kalles verdiskaping, mens norske varekjøp danner omsetning for bedriftene i neste ledd av verdikjeden.

OPS konsept

Ifølge Greve og Hodge (2007:180) omfatter en bred definisjon av OPS nærmest enhver form for samarbeid mellom offentlige og private aktører, mens mer snevre definisjoner gjerne fokuserer på utvikling av infrastruktur. En relativt streng definisjon av OPS finner vi i St.meld. nr. 15 (2004–2005): Kjernen i et typisk OPS-konsept kan sies å være:

- Kontrakten om oppdraget tildeles etter anbudskonkurranse. I hovedsak regulerer kontrakten forholdet mellom offentlig myndighet og tilbyder, men det legges også opp til et samarbeid (partnerskap) mellom de to.
- Tilbyderen som vinner konkurransen, får i oppdrag både å gjennomføre et bygge- eller utviklingsprosjekt og å drive og vedlikeholde anlegget gjennom en forholdsvis lang periode.
 - Inntektene i prosjektet vil stamme fra brukerbetaling, offentlige rammetilskudd eller offentlige tilskudd pr. bruker, alternativt en kombinasjon.
- Gjennom kontraktsperioden står tilbyderen vanligvis som eier. Eierskapet tilfaller offentlige myndigheter etter endt kontrakt (St.meld., nr. 15 2004–2005 s. 47).

Oppgaveforståelse og problemstilling

I tidligfase av denne rapporten la vi opp til å utarbeide en beredskapsplan, med utgangspunkt i anbefalinger gitt i litteraturen fra Distriktsenteret, med tanke på de store industriplanene som er gjeldende for Suldal. Dette gjorde at deler av medvirkningssamtaler, forståelse av problemstilling og vinkling av diskusjonstemaer, i stor grad omhandlet denne problemstillingen som utgangspunkt. Gjennom dialog med kommunen underveis i arbeidsprosessen kom vi fram til at den ønskede problemstillingen for oppgaven skulle være todelt, hvor en undersøker ringvirkningspotensialer ved store industrietableringer, og hvordan å styrke attraktiviteten i kommunen. Bakgrunnen for at beredskapsplanen ble tatt ut som tema fra oppgaven var at kommunen selv hadde nylig vedtatt å utarbeide en slik plan, med betydelig flere ressurser.

2.2 Metode og medvirkningsprosesser

Foruten om bruk av foreliggende litteratur og undersøkelser, har vi utført befaringer samt utarbeidet stedsanalyser av Sand og Jelsa. Vi har også gjennomført medvirkningsprosesser basert på intervju og samtaler med ulike næringsaktører, kommunen- og kommuneadministrasjonen, ildsjeler og lokalbefolkningen. I tillegg har vi jobbet i teamarbeid med ulike problemstillinger i Suldal under en to-dagers midtveissamling i Oslo, sammen med Suldal kommune. Metodologien i denne rapporten kan derfor i hovedsak sies å utgjøres av et kvalitativt arbeid.

2.3 Funn fra medvirkningsprosesser

2.3.1 Møte med næringsliv

Fra næringslivet ble totalt 6 næringsaktører intervjuet. De aktuelle næringsaktørene ble selektert ut på bakgrunn av å enten være nyetablert, veletablert, og/eller være del av de store industriplanene i Suldal. I tillegg ble medlemmer av Suldal Næringsforening intervjuet,

en partinøytral forening for bedrifter og næringsdrivende i Suldal kommune. Fra samtaleene kan følgende hovedpunkt oppsummeres:

Utfordringer, muligheter og de store industriplanene

Av hovedutfordringer med å drive næring i Suldal, ble mangel på arbeidskraft og tilgang på kompetent arbeidskraft ansett som den største utfordringen i kommunen.

Enkelte påpekte også at det er utfordrende å drive næring i Sand sentrum fordi lokalene enten er for små eller for store, og at investeringsgrunnlaget og prisene for lokaler ikke samsvarer med kundegrunnlaget/kjøpekraften som er i Suldal. Noen påpekte også utfordrende leieforhold og vanskeligheter med å få tilgang til rimelig lokaler i sentrum.

De fleste aktørene var positive til de store industriplanene og håpte på at dette kunne bidra til økt bosetting, flere besøkende, og økt kjøpekraft og arbeidskraft; men presiserte at det forutsettes at industrien og kommunen lykkes i å få tak i nok folk. Det ble også nevnt at kommunen burde tørre å stille krav til at industribedriftene bør ta mer samfunnsansvar. Noen aktører påpekte at kommunen samtidig ikke måtte glemme eksisterende virksomheter i arbeidet med næringsutvikling i kommunen. Dette ble diskutert i sammenhengen om gunstige støtteordninger og lån som gis av kommunen, som virket for noen aktører å være forbeholdt for nyetableringer og gründerideer, og ikke til veletablerte virksomheter.

Bo- og besøksattraktivitet

I diskusjoner rundt tiltak som kan bidra til økt bo- og besøksattraktivitet i kommunen var bolig et gjentakende tema i de ulike samtaleene. Det ble nevnt at Suldal hadde et fortrinn i den sammenheng ved å kunne tilby svært attraktive boligtomter, og at kommunen derfor ikke burde spare på «utsiktstomtene».

Ellers ble urbanisering av sentrum med fokus på synlig grep og nye møteplasser, samt ny og midlertidig bruk av tomme lokaler, nevnt som tiltak som kan gjøre sentrum mer attraktivt. God kvalitet i skole- og barnehager ble trukket fram som en kvalitet av kommunale tjenester, og enkelte hevdet at dette burde være et videre satsingsområde som kan markedsføres som et gode for å tiltrekke tilflyttere. Etablering av fyrtårn i kommunen, som f.eks. en stor attraksjon i sentrum eller signalbygg, er også noe som ble nevnt for å markedsføre Suldal utad «...*Suldal har ingenting av slikt*». Det ble nevnt at Suldal ellers har flere gode kvaliteter og som må bli synliggjort bedre.

2.3.2 Arbeidsverksted

Den 21.06.22. ble det avholdt et arbeidsverksted i kommunehuset i Suldal. De inviterte var i hovedsak folk i aldersgruppen 30-50 år, med ulik arbeidsbakgrunn som gründer, bonde, frilansere, fra både offentlig og privat sektor. Felles for de inviterte var at de ble ansett som pådrivere og/eller ildsjeler av kommunen.

Hensikten med arbeidsverkstedet var å høre hvilke tanker de inviterte hadde til de store industriplanene, om utfordringer og muligheter Suldal kommune oppleves å ha som kommune, og hvilke grep en kan gjøre for å øke bo- og besøksattraktiviteten i kommunen.

Industriplanene

Fra arbeidsverkstedet kom det frem at industriplanene i og for seg ansees som positive for Suldal, men at det var viktig at industriaktørene «gir noe tilbake» til lokalsamfunnet siden de bruker store deler av kommunens naturressurser. Kommunen burde tørre å utfordre industriaktørene på samfunnsansvar. Videre ble det argumentert for at kommunen burde være tidlig ute med å kartlegge hvilken kompetanse/type folk industrien vil ha behov for,

samt ha klart for seg hvordan disse skal tas imot og integreres. Det ble nevnt at kommunen burde se til erfaringer fra tidligere storindustriutbygging knyttet til kraftverkene i kommunen.

Bo- og besøksattraktivitet

Befolkningsnedgang ble ansett som en av de største utfordringene til kommunen. Av tiltak som ble nevnt, ble bolig løftet fram som et hovedgrep som kommunen burde satse på for å tiltrekke nye tilflyttere. «... i dag er boligtomter for strengt regulert og plassert for langt unna sjøen og utsikt». Bo-prøveordninger, og gratis barnehageplass ble også nevnt som mulige tiltak. Kvalitet i barnehager og skoler i kommunen ble drøftet som jevnt over god, og det ble nevnt at Suldal har flere gode kvaliteter som folk utenfor kommunen gjerne ikke vet om. Av den grunn argumenterte flere for at det kanskje heller handler om å synliggjøre utad hvorfor Suldal er attraktivt framfor å se etter tiltak for å gjøre Suldal mer attraktivt.

Et av tiltakene som ble nevnt i den sammenheng var at kommunen burde ha mål om å kunne tilby «Norges beste barnehage tilbud» i Suldal. Bolig, skole- og barnehage, og sosiale aktiviteter er alle viktige faktorer for folk og som kommunen har og kan ha fordel av å markedsføre utad. I tillegg ble det nevnt at kommunen burde i større grad tilby faste stillinger og ha en konkurransedyktig lønn, slik at partnere av tilflyttere også har mulighet til å få seg jobb. Det ble nevnt at kommunen heller burde godta å ha overkapasitet i skole- og barnehager enn å bruke midlertidig vikarstillinger etter behov. Dette er et tiltak som også vil sikre at det jevnt over er svært gode kvaliteter i skole- og barnehage tilbud.

Utvikling og urbanisering av Sand ble også ansett som et viktig grep. Det burde legges til rette for flere møteplasser og kulturaktiviteter i sentrum, og flere møteplasser for barn og unge som f.eks. gamingrom. Kommunen burde ha insentiver og ordninger som bidrar til mer liv og handel i sentrum, og økt bruk av tomme bygg og lokaler. Noen hevdet at høye leiepriser i sentrum begrenser utvikling «... det bør følge et samfunnsansvar med å eie et sentrumsbygg».

Det ble også nevnt at kommunen og lokalbefolkningen kunne selv bli bedre på å integrere nye tilflyttere. I dag ble dette sett på som en utfordring og det opplevdes å være en mangel på arenaer for slikt i kommunen. Ildsjeler bør brukes og involveres i arbeid med planer for å integrere nye tilflyttere, da disse evner å dra andre med. Det ble også diskutert om at det burde bli opprettet bedre dialog mellom grendene og kommune og opprette et «velkomstpunkt eller vertskapstjeneste» som kan bidra til å integrere nye tilflyttere i kommunen.

2.3.3 Kommuneadministrasjonen

Den 7. juni ble det avholdt et møte med kommuneadministrasjonen. Hensikten med møtet var å høre hva kommuneadministrasjonen selv mente om de store industriplanene, hvordan det burde håndteres, og for å høre om tiltak som kan gjøres for å øke bo- og besøksattraktiviteten i kommunen.

Figur 3 Arbeidsverksted med kommuneadministrasjonen

spørsmål omkring industriplanene ble det løftet fram som en styrke at Suldal har vært gjennom mange slike epoker før, som Suldal-Røldal utbyggingen og Ulla Førre utbyggingen. Det ble nevnt at NVE sto for utbyggingen av boliger den gang, og at mange ble lagt på Sand og Suldalsosen. Flere var på den tiden bekymret for at dette ville bli til spøkelsesbyer i etterkant, men med tiden ser en at dette ikke ble tilfellet og utbyggingen har kommet Suldal til gode.

Ved realisering av de nye industriplanene ble det nevnt at det er flere tilgjengelige hyttefelt som kan omreguleres til boligfelt, og Suldalsosen har flere tomter klare til boligbygging. I alt ansees det å være tilstrekkelig med areal i kommunen til boligbebyggelse, men at det handler om å tilgjengeliggjør arealene på en god måte. Det ble påpekt at det likevel er viktig at en unngår brakkeliggende tilstander. En ordning kan derfor være å etablere boliger av høy kvalitet i startfasen av industrietableringene som kan utleies, og som innen 2-5 år omgjøres til fritt omsettelige boliger i markedet – eller selges til leietakerne.

Det ble ellers nevnt at kommunen vil ha stort behov for folk i helse- og omsorgssektoren, med behov for minst 30 nye årsverk innen helsesektoren om få år. Det ble vurdert å være en del skolekapasitet i kommunen, men at det er flere skoler som likevel har behov for oppussing. Oppsummert ble det nevnt at kommunen har fortrinn med å ha tilgang på areal og strøm, samt god økonomi, og dette bør derfor brukes på en god måte og ikke være en «hvilepute» for kommunen.

Det virker også til å være en stor samstemthet om at det er Sand som er sentrum, samtidig som det er viktig å utvikle og skape vekst i alle bygdene i kommunen.

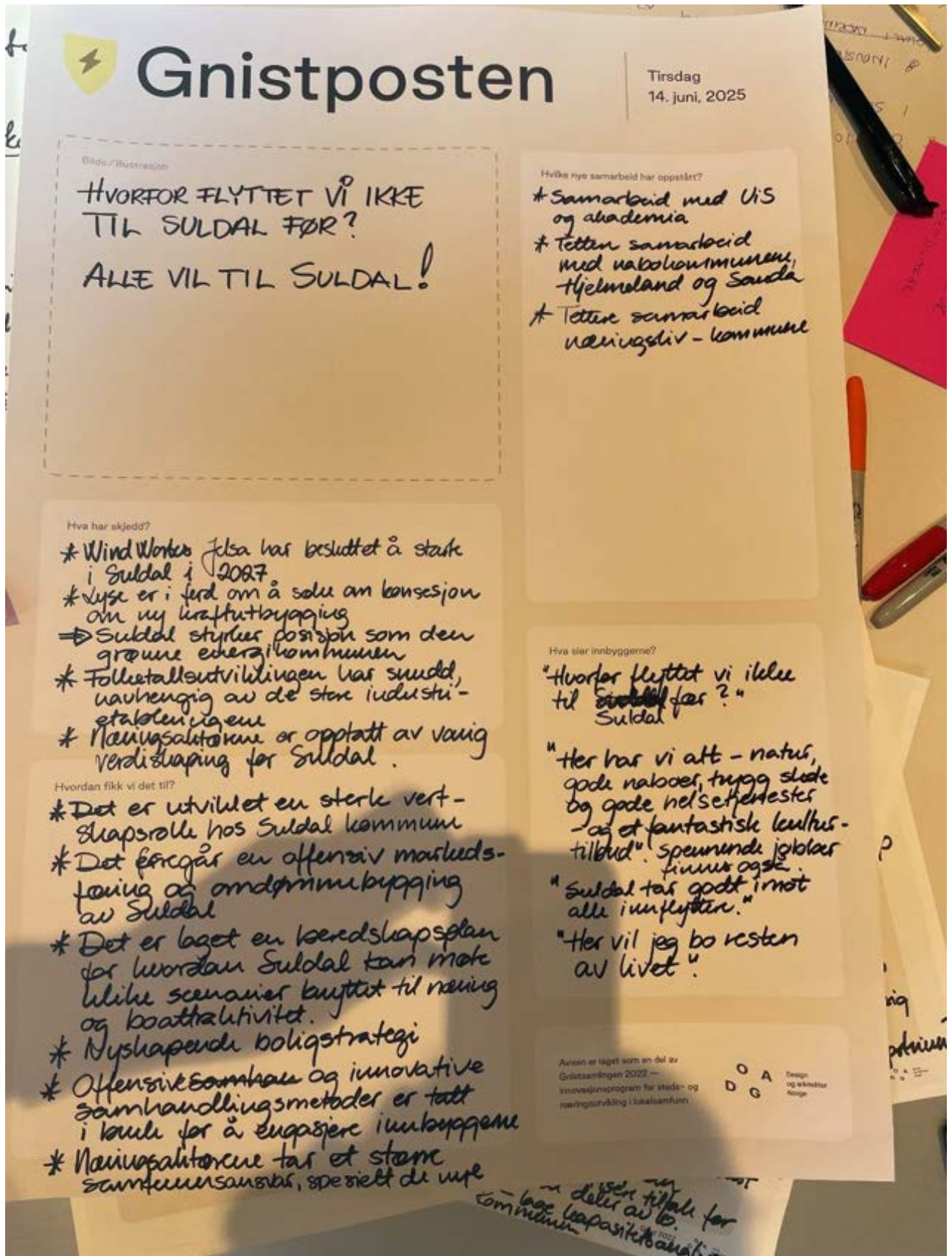
2.3.4 Gnist-samlinger

13. og 14. juni, arrangerte DOGA og Nordic Edge, en felles midtveissamling for kommuner og samarbeidspartnere som deltok i Gnist-programmet 2022.

Figur 4 Gnist-samling 13. juni

Under denne midtveissamlingen jobbet Prosjektil, sammen med Suldal kommune og følgekommunene Egersund og Gjerstad, blant annet med noen forhåndsdefinerte spørsmål som var utarbeidet av arrangørene. Vi utarbeidet også en artikkel tiltenkt en fiktiv avis, med forsideinnhold som skulle vise til hvordan Suldal kommune har lyktes etter Gnist- prosjektet. Arbeid knyttet til en av disse oppgavene som omhandler en førsteside i avisen Gnistposten, er vist i figur 2.3.

Figur 2.5 Arbeid knyttet til Gnistposten fra midtveissamlingen

3 FORSLAG TIL TILTAK

Problemstillinger

- 1) *Hvordan kan en ta ut ringvirkningspotensialet ved store industriutbygginger?*
- 2) *Hvordan kan en styrke bo- og besøksattraktivitet i kommunen?*

I avsnittet under drøfter vi de to problemstillingene med anbefalinger om forslag til tiltak.

3.1 Problemstilling 1:

- 1) *Hvordan kan en ta ut ringvirkningspotensialet ved store industriutbygginger?*

I kapittelet vil vi drøfte følgende tiltak:

- *Arena for dialog mellom industriaktører og kommunen*
- *Innovasjonsprosesser*
- *Utfordre industrien på økt samfunnsansvar*
- *Stimuli til vekst innenfor eksisterende og nye bedrifter*
- *Bruk av næringsfond*
- *Sentrumets betydning for ringvirkninger*
- *Regionalt samarbeid*

Arena for dialog mellom industriaktører og kommune

Det anbefales at kommunen tar et overordnet ansvar for både dialog og innovasjonsprosess. Som første tiltak anbefaler vi at det opprettes en plattform for dialog mellom de store industriaktørene og kommunen. Suldal Vekst, og andre aktuelle aktører som er sentrale i forbindelse med industriplanene bør involveres etter hvert.

Dette vil bidra til å gi tidlig avklaringer på hvilket behov industriaktørene har, både av fysisk infrastruktur og av kommunale tjenester, gi avklaring på hvilken type arbeidskraft og antall arbeidsplasser som det er behov for, samt kunne gi tidlig avklaringer for hvilke primære og sekundære underleverandører som er relevante for industrien. Her bør en tilrettelegge for mest mulig bruk av lokale underleverandører. En anbefalt øvelse i denne sammenheng er å lage et aktørkart, hvor man setter den aktuelle industriaktøren i sentrum, og deretter plottes inn hvilke underleverandører og andre nødvendigheter som kan tilknyttes industrietableringen – såkalte ringvirkningseffekter. En forenklet skisse av en slik øvelse kan sees i figur 2. Denne kartleggingen kan bidra til å se hvilke mulige ringvirkningseffekter industriaktøren frembringer, og hva som kommer utenom dette, indirekte. Det anbefales at denne øvelsen gjøres for de ulike fasene gjennom industrietableringen, som fase 1) etableringsfasen 2) oppstarts- og driftsfase og 3) vedlikeholdsfasen.

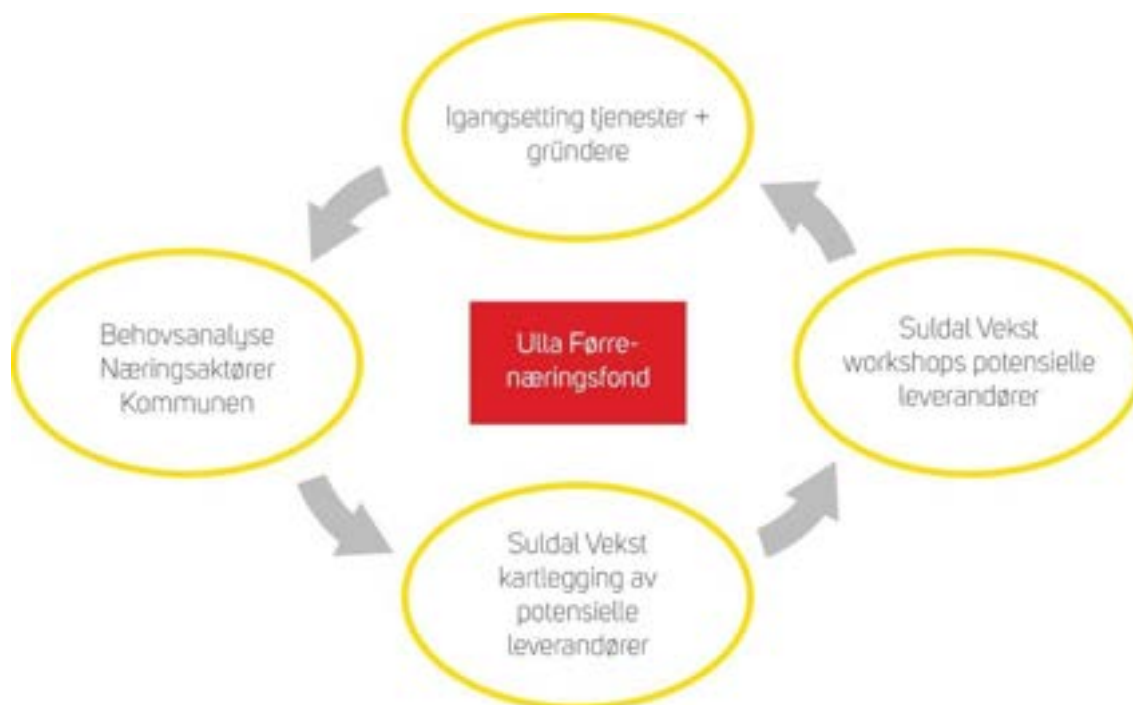
Figur 3.1 Næringsaktørkart av potensielle aktører tilknyttet industrietableringen ved fase 1) etableringsfasen

Når de konkrete behovene er avklart, bør kommunen gå i dialog for å starte et offentlig privat samarbeid og utfordre industriaktørene på å ta samfunnsansvar. Samfunnsansvar er et tema som diskuteres nærmere i avsnittene under i dette kapitlet.

For å sikre kvalitet i et samarbeid mellom kommune og industriaktør, og konkretisering av strategier og dialog, bør det legges opp til jevnlig møter og dialog. Et slikt samarbeid vil også kunne oppleves som positivt for næringsaktørene, da det vil kunne lede til økt felles forståelse, tillit, og gir mulighet for å løse utfordringer i fellesskap.

Innovasjonsprosess

Med utgangspunkt i dialogen og behovsanalysen mellom kommunen og industriaktørene, anbefaler vi videre at Suldal Vekst lager en aktørkartlegging og en «innovasjonsdialog» med aktuelle leverandører. Her vil hensikten være å kartlegge hvilke tjenester som eksisterende bedrifter kan tilby i dag, gjerne med et regionalt nedslagsfelt. Neste skritt vil være å invitere til innovasjonsverksted for eksisterende bedrifter og andre som kan være interessert i å starte virksomhet som kan tilby aktuelle leveranser til industriaktørene. På den måten vil en kunne stimulere til å skape arenaer for innovasjonsprosesser som kan utspille seg lokalt i Suldal og i nabokommunene, og som støtter opp under de store industrietableringene. Under i figur 3 er det skissert hvordan en slik øvelse kan bli seende ut.

Figur 3.2 Skisse av innovasjonskart og mulige samarbeidspartnere for innovasjon

Utfordre industrien på økt samfunnsansvar – etablering av samfunnskontrakt

De store industriplanene baserer seg på bruk av kommunens naturressurser, og bør da også gi «bidrag» tilbake kommunen. Offentlig privat samarbeid for utbygging av nødvendig infrastruktur, utvikling av leverandørtjenester og/eller bidrag for hvordan kommunen skal bosette og transportere nye tilflyttere er bare noen aktuelle tiltak. For å sikre kvalitet i dette arbeidet og unngå «brakkebyer» og «ghettofisering», kan en sette krav om at det må f.eks. utarbeides en mulighetsstudie for boligbebyggelse, hvor bomiljø, boligkvalitet og tilknytning til grendene. Et alternativ er at en også utfordrer industriaktørene på hvordan en skal kunne tiltrekke potensielt nye tilflyttere til kommunen, ut over det å tilby arbeidsplasser. Gjentatte rapporter fra Telemarksforskningen viser at Suldal har jevnt over bedre arbeidsplassutvikling enn attraktivitet og tilflytning, og det er derfor viktig at industriaktørene også tar inn over seg utfordringer med å få tak i nok folk til de nye arbeidsplassene.

Dersom industriplanene realiseres, kan en også stille krav eller oppfordre industrien til å bidra årlig med midler til kultur- og idrettsarrangementer, f.eks. i en 10 års periode for å bygge opp under kommunens attraktivitetsnivå. «Industriens dag», hvor industriaktører ruller på å arrangere hvert sitt arrangement, med ulike sosiale aktiviteter i Suldal, er en mulig variant av en slik ordning.

Det bør vurderes om det er mulig å lage en samfunnskontrakt mellom de store industriaktørene og kommunen som kan sikre medfinansiering til de store løftene for å sikre bolyst og ringvirkninger for lokale bedrifter.

Basert på våre medvirkningsprosesser virket det som flere av de store industriaktørene er positive til å bidra med økonomiske midler og samfunnsansvar i kommunen, men presiserte at det er kommunen selv som må ta initiativ til et slikt samarbeid og komme med forespørsel til tiltak. For at et slikt samarbeid skal fungere for begge parter, kan det være en fordel å legge opp til støtteordninger der bidragsyterne samtidig får mulighet til å profilere seg selv.

Stimuli til vekst innenfor eksisterende og nye bedrifter

For å maksimere ringvirkningspotensialet ved de store industriutbyggingene og sikre arbeidsplassutvikling i kommunen, vil vi anbefale at det også er fokus på utvikling og innovasjon innenfor eksisterende virksomheter. Fra teorikapittelet så vi at arbeidsplassutvikling i distriktskommuner statistisk sett skjer gjennom endring og utvikling innenfor eksisterende virksomheter. Dette er imidlertid ikke et argument for at det ikke også skal være gunstige ordninger og lånebetingelser for nyskapende gründerideer og industrietableringer i kommunen, tvert imot, men at det også må være lignende ordninger for etablerte virksomheter i kommunen. Dette gjelder både for å stimulere til vekst av nye potensielle arbeidsplasser innenfor eksisterende virksomhet dersom industriplanene ikke realiseres, men også for nye tjenester og bedrifter. Det handler i det store og hele om å styrke bedriftenes posisjon i regionen, både eksisterende og nye.

En bør også vurdere å avsette midler til å etablere innovasjonshubber i kommunen som kan tilbys ulike aktører som har gründerideer og/eller nystartede virksomheter. Disse kan med fordel lokaliseres i sentrum for å bidra til vekst, aktivitet og arena for nettverksbygging i sentrumet.

Bruk av næringsfond

Ulla-Førre næringsfond kan eksempelvis være et fond som kan benyttes til å stimulere vekst og utvikling av entreprenør- og gründervirksomhet som har direkte tilknytning til de store industriutbyggingene. Industriaktørene kan inviteres til å legge midler inn i fondet, slik at grunnkapitalen økes. Det må vurderes om kriteriene for fondet blir endret, slik at en større andel av årlige fondsutbetalinger går til både eksisterende og nye bedrifter som kan tilby leveranser til industribedriftene. Nyvinning og endring innenfor eksisterende bedrifter kan vurderes på lik linje med nyetableringer. Man kan også vurdere å sette krav til at egnede bedrifter som mottar støtte skal etablere seg i sentrum.

Lyse Kraft bør også oppfordres til å lage et nytt næringsfond eller å bidra med midler til Ulla Førre næringsfond hvis de realiserer planene om å utvide kapasiteten i Nesflaten. NVE har lagt føringer for at det kan være en god løsning.

Sentrums betydning for ringvirkninger

De store industrietableringene gir potensialet for flere nye tilflyttere og besøkende, og således økt kjøpekraft og etterspørsel i kommunen. For å legge til rette for at dette resulterer i ringvirkninger i sentrum anbefales det å se på tiltak som kan bidra til økt handel og kundebesøk i Sand. Det anbefales at det i sentrumsområder primært er næringsvirksomheter innenfor kategori 1 og 2, som definert i Regionalplanen for Jæren og Ryfylke; næringer med høy urbaniseringsgrad og høy bymessig utforming, og kombibbygg med kontor og mindre produksjonslokaler med høyt arbeidsplass- og besøkstall med lav arealutnyttelse. Det bør også tilstrebes å få et variert

innhold i sentrum, med kombinasjon av servering, butikker og mindre produksjonsbedrifter. Kombinasjonen verksted/butikk/nettbutikk kan være aktuell for små bedrifter som vil ha lite omsetningsgrunnlag på et lite sted. Det anbefales også å tilrettelegge for fleksible lokaler hvor flere butikker kan samarbeide, slik som det er gjort på Garaneset, men at dette med fordel lokaliseres i sentrum. Næringsvirksomheter innenfor kategori 3, arealkrevende virksomheter med lav arbeidsplass og besøksintensitet, bør lokaliseres utenfor sentrumsområdet.

Den overnevnte strategien vil bidra til at næringsvirksomheter som er mer forenelig med sentrum og dens funksjoner, samlokaliseres og høster fordeler av hverandre, og som samlet vil kunne bidra til økt handelsaktivitet i området. De positive effektene av samlokalisering av næringer innenfor samme kategori er velkjent, og blir argumentert for å skape økt konkurransekraft (Jakobsen, E., 2008). Kommunens egne virksomheter, som Suldal Vekst, bør også re-lokaliseres i sentrum. Dette vil kunne gi et mer tydelig signal om ønsket sentrumsutvikling av Sand og vil være mer sentral plassert med tanke på dialog med aktuelle aktører.

Kommunen bør se på økonomiske insentiver som kan bidra til en slik overgang og utvikling som beskrevet ovenfor. Noen eksempler kan være å tilby del-finansiering av utleielokaler i sentrum og/eller oppkjøp av sentrumseiendommer, og som kan leies ut basert på en omsetningsbasert leieavtale. En bør også se på mulighetene for å tilrettelegge for at mindre «hubs» kan etableres i sentrum, lett tilgjengelig for mindre entreprenører og gründer virksomhet. Dette vil kunne bidra til å skape kreative innovasjonsprosesser i sentrum. Midlertidig bruk av tomme lokaler, som for eksempel meieribygget i Sand, anbefales også som tiltak. Det er flere store sentrumsbygg som er nedslitte og utdaterte, og har behov for en oppdatering, og som bidrar til å trekke ned sentrum som et attraktivt sted for besøk og opphold.

Etablering av boligbebyggelse nært sentrum anbefales også, slik at det oppnås en kritisk masse som kan bygge opp under sentrumsfunksjonene. Dersom en lykkes med attraktiv sentrumsutvikling av Sand er det forventet at også hytteeiere i kommunen, som utgjør en betydelig andel, vil ta i bruk sentrum og slik sett, bidra til ytterligere ringvirkningseffekter.

Regionalt samarbeid

Med dagens transportløsninger er det naturlig at folk daglig reiser over kommunegrenser til arbeid og fritidsaktiviteter. Selv om avstandene er store mellom Suldal og nabokommunene Sauda og Hjelmeland, foregår det i dag en god del arbeidsutveksling mellom de tre kommunene hvor folk bor i en kommune og pendler til nabokommunen for å jobbe. Bare for Suldal er det ca. 580 personer som pendler inn til kommunen, mens det er ca. 395 personer som pendler ut av kommunen (SSB, kommunefakta for Suldal, 2021).

En kommune på Suldals størrelse vil ha utfordringer med å ta imot hundrevis av arbeidstakere hvis industriplanene slår inn. Selv om kommunen har god økonomi, vil det kreves en oppskalering av de kommunale tjenestene, samt være behov for tilrettelegging av flere boliger, både av kortere og lengre karakter, og næringsarealer og næringsutvikling for

tilknyttede næringer. De tilgrensende nabokommunene har mange av de samme demografiske utfordringene som Suldal kommune har, og vil derfor også kunne nyte godt av at det skapes flere arbeidsplasser i regionen. En ser for seg at nabokommunen også vil være interessert i å kunne tilby boligtomter og næringsarealer for å utnytte ringvirkningspotensialene. Gjennom et regionalt samarbeid vil en kunne betraktelig øke tilretteleggingskapasiteten i regionen, skape flere arbeidsplasser og økonomisk utvikling samlet, og evne å håndtere vekst i arbeidsplasser og nye tilflyttere på en langt mer bedre måte enn om kommunen står alene i dette arbeidet. Forskning fra distriktssenteret gir indikasjon på at regionalt samarbeid kan være til stor nytte for distriktskommuner og styrke regionen som helhet (Angel, m.fl., 2017)

En måte å starte dette arbeidet på er å etablere et utviklingssamarbeid med nøkkelpersoner fra hver av de respektive kommunene. Dette vil gi en bredde av kompetanse og nettverk, og som er mer robust ovenfor sykdom og permisjon. Selve næringsutviklingsmiljø som dannes kan i seg selv oppfattes som attraktivt og på den måten være pådriver for økt attraktivitet og synlighet av kommunene som deltar i arbeidet (Angel, m.fl., 2017). Et interkommunalt samarbeid vil også ha større gjennomslagskraft ovenfor bedrifter og/eller overordnede myndigheter når det gjelder innspill og/eller høringsuttalelser. Fylkeskommunen er også vant med å stimulere til samarbeid over kommunegrensene og bør kobles på få å bidra med kompetanse.

Det anbefales derfor at det startes opp med en dialog om et felles løft så raskt som mulig for å bli enige om hvilke tiltak en kan samarbeide om, og for å synliggjøre hvilke gevinster en ser for seg et slikt samarbeid kan gi.

4 BO- OG BESØKSATTRAKTIVITET

I kapittel 4 vil vi forsøke å besvare følgende problemstilling:

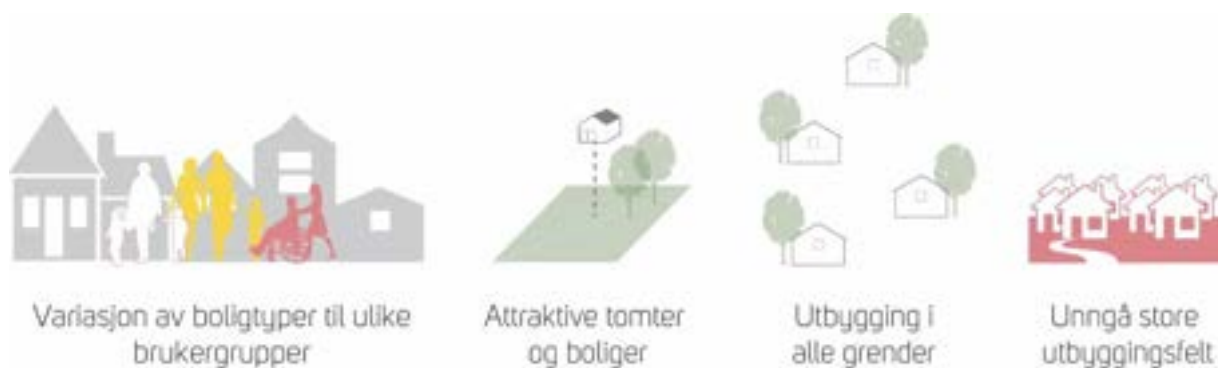
- 1) *Hvordan styrke attraktivitet og bolyst i kommunen?*

I kapittelet vil vi drøfte følgende tiltak:

- Boligstrategi
- Steds- og sentrumsutvikling i Sand og Jelsa (arkitektkonkurranse)
- Attraktivitetsfond (velkomst og sosiale tiltak) Bolystfond
- En-vei-inn
- Innvandring- og integreringstiltak
- Markedsføring
- Brain-drain/hvordan tiltrekke folk med kompetanse

Boligstrategi

For at Suldal skal kunne tilby tilstrekkelig med boliger uansett hvordan næringsetableringene utvikler seg, er det svært viktig at kommunen har oversikt over hvor mye ledige boligtomter som til enhver tid er tilgjengelig. Det anbefales også at det lages en strategi på hvor mange boligtomter Suldal ser behovet for i et lengre perspektiv og hvor de skal være, slik at forespørsel og reguleringsarbeid innen boligutvikling får rask og effektiv saksbehandlingstid i kommunen. Dette vil også være en viktig øvelse til kommunens beredskapsplan.

Figur 4.1 Boligstrategi for kommunen

Følgende mål ansees som aktuelle i en boligstrategi:

- Mangfoldig boligstruktur
- Attraktive boliger og tomter
- Utbygging i alle grender
- Unngå store utbyggingsfelt

Mangfoldig boligstruktur

Vellykket boligutvikling kjennetegnes oftest av det foreligger av variasjon av boligtyper som evner å fremme et mangfold de ulike brukergruppene. En bør derfor legge til rette for ulike typer boliger til ulike typer brukergrupper, og samtidig sørge for at det finnes ulike boligtyper i et område og ikke «segregeres» i enkelte grender eller tettsted. Et bredt spekter av boligtyper i et område øker muligheten for at den enkelte kan ha sin «boligkarriere» i det lokalmiljøet en bor i ved endret livssituasjon som på grunn av alder, sykdom, samlivsbrudd osv. For å sikre mangfold og/eller styre bosetting i kommunen kan kommunen gjøre tiltak som kommunalt oppkjøp av boliger, og ha kommunalt disponibelt utleieboliger. Del- eller helfinansiering til utarbeidelse av nye reguleringsplaner for boligbebyggelse og/eller opparbeidelse eller kjøp av attraktive boligtomter, kan også være virkemiddel for å få igangsatt boligprosjekter i perioder der boligmarkedet og/eller usikkerheten rundt industriplanene oppfattes som en tilbakeholdende risiko for utbyggere. Kommunen vil da kunne selge byggeklare tomter eller ferdigstilte reguleringsplaner til utbyggere eller privatpersoner etter forespørsel. På den måten vil en sikre at det foreligger rask beslutningsmuligheter dersom det blir stor etterspørsel av boliger i kommunen.

Attraktive boliger og tomter

Det å tilby attraktive boliger og boligtomter i kommunen, er det tiltaket som er nevnt flest ganger gjennom våre medvirkningsprosesser. Det anbefales derfor at det utarbeides minst to mulighetsstudier/lokaliseringsanalyser for boligbebyggelse i kommunen med særlig fokus på særegne tomter og høy bo- og boligkvalitet: én for Sand og Jelsa, og én for de resterende grendene. I Sand bør boligområdene være tilknyttet sentrumsområdene, og det bør tilrettelegges for boligtyper for ulike livssituasjoner, slik at en oppnår mangfold i sentrumsområdet som nevnt ovenfor. I Jelsa bør særlig eksisterende stedskvaliteter hensyntas, og mot sentrumsområdene bør småhusbebyggelse være klart førende for utnyttelsesgrad. Dersom en ønsker å legge til rette for større boligprosjekter bør disse legges et stykke unna sentrumsområdet i Jelsa, men likevel slik at det sikres gode forbindelser (gang- og sykkelvei) til sentrumsområdet i Jelsa og til skole, grendahus og butikk. I

mulighetsstudiene bør en ta utgangspunkt i både lav, moderat og høy befolkningsvekst. Det anbefales videre at hensyn til fortetting og effektiv arealutnyttelse iht. overordnet krav er veiledende i arbeidet, men at hensyn til attraktivitet, bokvalitet og lokal tilpasning likevel er mest tungtveiende i dette arbeidet. Vi mener dette vil gi en bedre oversikt over hvilke mulighetsrom det er for å bygge attraktive boliger, og hvilke områder som er best egnet med tanke på bokvalitet framfor arealeffektiv utnyttelse. Tatt den faktiske negative befolkningsframskriving i betraktning, og det store behovet Suldal har for nye tilflyttere, mener vi at kommunen vil være tjent med å investere ekstra ressurser i å kunne tilby attraktive boliger og byggeklare tomter; i hvert fall i en kortere periode fram til en ser markant endringer i befolkningstrenden i kommunen.

Det bør også vurderes om noen av de planlagte hytteområdene nær grendene heller bør omreguleres til boligområder.

Utbygging i alle grender

Suldal kommune har en desentralisert grendestruktur, med skole- og barnehagetilbud i alle grender, og det er et mål i kommunen at det skal være aktive grendesamfunn framover. En bør derfor se til at framtidig boligbebyggelse tilfaller alle grendene i kommunen, også når det gjelder å legge til rette for ulike boligtyper og mangfold, slik at det er mulig å ha «boligkarriere» innenfor den enkelte grend, samtidig som det er tilbud om attraktive boliger og boligtomter for framtidig tilflyttere. Tiltak nevnt ovenfor, som kommunale oppkjøp eller økonomisk bistand til boligbebyggelse, tomter og reguleringsarbeid, er alle tiltak som kan bidra til å styre boligutviklingen i kommunen.

Store utbyggingsfelt

Dersom det blir behov for å bygge ut flere nye boliger anbefales det at en ser til at disse i størst mulig grad fordeles mot eksisterende boligområder innenfor de ulike grendene. Dersom det legges opp til at nye boliger skal etableres innenfor et stort nytt boligfelt vil en kunne stå i fare for at det nye boligfeltet i mindre grad integreres i lokalsamfunnet. Ved store utbyggingsfelt vil tenkelig være få som har tilknytning til lokalsamfunnet. I tillegg vil større utbyggingsfelt med trinnvis utbygging være i større grad utsatt for konjunkturer og jobbmarkedet i kommunen, og som kan påvirke bomiljøet i stor grad. Dersom en likevel lykkes i å få bosatt nye tilflyttere i ett stort boligområde vil det også foreligge risiko for at det aktuelle området kan bli en framtidig «spøkelsesby» dersom flere industriarbeidsplasser skulle forsvinne på kort tid.

Midlertidige boliger

Dersom det bli behov for oppføring av midlertidige boliger knyttet til de ulike industrietableringene, anbefales det at disse lokaliseres inntil veletablerte boligfelt eller ubebygde hyttefelt, og får en høy arkitektonisk utforming som gjør at boligene framstår som attraktive og som kan brukes til andre formål i etterkant, som reiseliv, fritidsboliger, eller for nyetablerte i boligmarkedet.

Som argumentert for i avsnittet ovenfor, vurderes det å være en risiko for at oppføring av midlertidig boliger *utenfor* veletablerte boligområder – med lav bokvalitet – kan resultere i brakkeliknende tilstander, med fare for «ghettofisering».

Steds- og sentrumsutvikling i Sand og Jelsa

Sand

Figur 9 Sand sentrum - Gatå

Det nevnes flere ganger i våre medvirkningsprosesser at Sand må videreutvikles som samlingspunkt for Suldals befolkning. Sand har allerede mange gode kvaliteter som sentrum og blir betegnet som «en urban perle i Ryfylke». Sentrum i seg selv har stor betydning for at folk skal oppleve at det finnes et mangfold av tilbud i Suldal med flere kvaliteter utover natur og et godt kommunalt tilbud. Kjernesentrum på Sand med sine allerede gode kvaliteter bør styrkes for å øke attraktiviteten i området. Lokalene i sentrum bør fylles

med innhold av publikums- og besøksinteresse. For å tiltrekke seg godt innhold i sentrum må det være attraktivt nok til at flere ønsker å etablere seg her. Det kan i starten være nødvendig med insentiver for å gjøre sentrumslokalene mer attraktive og tilgjengelige sammen med andre sentrumstiltak. Gange og sykling bør styrkes som foretrukket fremkomstmiddel i sentrumsområdet. Det kan for eksempel gis insentiver for å parkere utenfor sentrum slik at dette blir det foretrukne blant brukerne av sentrum. Eksempelvis kan en legge opp til gratis utleie av elsykler i nær tilknytning til parkeringsarealene utenfor sentrum, og i sentrumsområder. Bruk av stasjoner for elsykler kan også være aktuelt ved andre viktige mobilitetspunkter i kommunen, som ved hurtigbåtkaien, skoleområdet og på Garaneset for å tilknytte sentrum til nærområder. En bedre tilknytning mellom sentrum og skoleområdet kan også være et viktig tiltak for å få ungdom til å engasjere seg mer i sentrum. Dette vil da gjelde å få til både gode transportløsninger, men også sentrumsinnhold som tiltrekker seg ungdom som interessante arrangementer og/eller gamingrom.

Det anbefales videre at en ser på tiltak som kan styrke sammenhengen i sentrum fra nordenden til hotellet ved Suldalslågen i sør. I dagens sentrum forstyrres sentrumsuttrykket av nedslitte bygg, industri og «rot» i deler av sentrum. Dagens sentrumsområde har lite grønne innslag. Mer grønt i sentrum vil bidra til å mykne opp uttrykket og underbygge den nære koblingen til sjøen og naturen som Suldal ellers har. Sjøfronten bør brukes aktivt som rekreasjonsområde, og by på varierte aktiviteter. Det gamle ferjeleiet, med tilhørende anlegg, bør revitaliseres og gi noe nytt til sentrum. Aktivisering av sjøfronten kan være noe som fenger både beboere og besøkende. Det kan for eksempel være lett tilgjengelig badstueflåte, flere badestiger, utleie av kajakk og SUP, park-/rekreasjonsanlegg etc. Ved utarbeidelse av nye møtesteder i sentrum bør man ha fokus på variasjon i uttrykk, innhold og målgruppe. De to siste lekeplassene som er bygd i sentrum er for eksempel tilnærmet like og innehar lite variasjon i form av lekeapparater og som i liten grad inviterer ikke andre brukergrupper til å bruke disse åpne plassene.

Figur 4.3 Anbefalingskart for Sand

Flere større sentrumsbygg oppleves som nedslitte og utdaterte, og har behov for en oppdatering og rehabilitering, slik som meieribygget. På sikt kunne bygget fått både et oppdatert uttrykk og innhold. Ved midlertidig bruk kan bygget by på en stor mulighet til å skape noe nytt i sentrum som kan leve sammen med sentrumsutviklingen i en periode. Ved å rydde og sikre bygget kan man skape et flott rammeverk for både ulikt innhold og arrangementer. Eksempler på bruk av bygget kan være en medvirkningsentral hvor kommunen kan få innspill til hva folk ønsker i sentrum, samt fungere som ungdomssenter, verksted, galleri, konsertsted, pop-up butikker, klatrevegg, gamingrom osv. Noen eksempler på slik restaurering av gamle industrilokaler til ny bruk for kultur- og ungdomsaktiviteter er gjort for Tou Scene i Stavanger, og ved Godsbanen i Århus. Den permanente bruken av bygget bør påvirkes av hva som kommer fram i den midlertidige bruken.

Som nevnt tidligere, er det gunstig for Sand sentrum om flere av butikkene på Gardaneset hadde flyttet tilbake til sentrum. Det må stimuleres til at nye butikker etablerer seg i sentrum, i det minste.

Jelsa

Figur 11 Jelsa, nede ved havnen

Det er viktig å også legge til rette for utvikling av Jelsa, og samtidig sørge for at Jelsa også klarer å ta imot de store næringsetableringene. Stedet må utvikles med tanke på både et permanent og midlertidig botilbud.

Jelsa sentrum har flere historiske, kulturelle og estetiske kvaliteter ved seg. Videre utvikling av sentrum og nærområdene bør gjøres med omhu, og med stor vekt på tilpasning mot eksisterende forhold. Jelsa har allerede i dag de fleste funksjoner innenfor gang- og sykkelavstand. Dette er en kvalitet man bør tilstrebe og beholde, og fokusere nyere utbygging innenfor samme avstand. Koblingene mellom boligområder og viktige målpunkt som sentrum, skole, butikk, bygdehus, etc. bør styrkes og fremheves. Lite behov for bil i sentrumsområdet bidrar også til den roen og fredeligheten man føler når man oppsøker sentrum. Koblingen mot båtkaien sørøst for kaien bør styrkes og tydeliggjøres både for beboere, pendlere og hyttefolk. Jelsa har en sterk tilknytning til sjøen, som bør styrkes ytterligere. Muren mellom stranden og området foran kirken skaper en barriere som begrenser adgangen til sjøen. En mykere nedtrapping mot sjøen, samt programmering av området kan bidra til en mer aktiv bruk av sjøfronten, og tilgjengelighet for alle. Ved endring av området bør siktlinje mellom kirke og sjø opprettholdes. Moloen rundt havnen er delt opp i to nivåer, hvor nederste platå er utilgjengelig for rullestol. En oppdatert utforming og programmering på moloen kan bidra til bedre tilgjengelighet og flere møteplasser i sentrumsområdet. Generelt vil aktiv bruk av sjøkanten, med god tilgjengelighet og varierte bruksområder være positivt. Mer varierte aktiviteter langs sjøkanten, både organiserte og uorganiserte, kan være positivt både for lokalbefolkning og reiseliv. En styrking av tilbudet rettet mot reiselivet, kan også være positivt for de lokale, da det kan skape et større grunnlag for tilrettelegging av flere funksjoner i sentrum.

Figur 4.5 Anbefalingskart for Jelsa

Ny bebyggelse i området bør spille på lag med eksisterende bebyggelse. Tett på sentrumsområdet bør man ha fokus på småhusbebyggelse, og heller bygge et stykke fra sentrum om man vil bygge noe høyere. Høy arkitektonisk kvalitet bør ha stort fokus, spesielt i sentrumsområdet. De små byrommene mellom husene i sentrum, samt områder på moloer og brygger, bør vurderes til oppholdssteder og møteplasser. Det bør tilbys møteplasser med varierende innhold for ulike aldersgrupper. Også uterom bør utformes med høy kvalitet og ha fokus på materialitet, uttrykk og innhold som spiller på lag med de eksisterende omgivelsene. En mer aktiv programmering av området, med ulike arrangementer og varierende innhold,

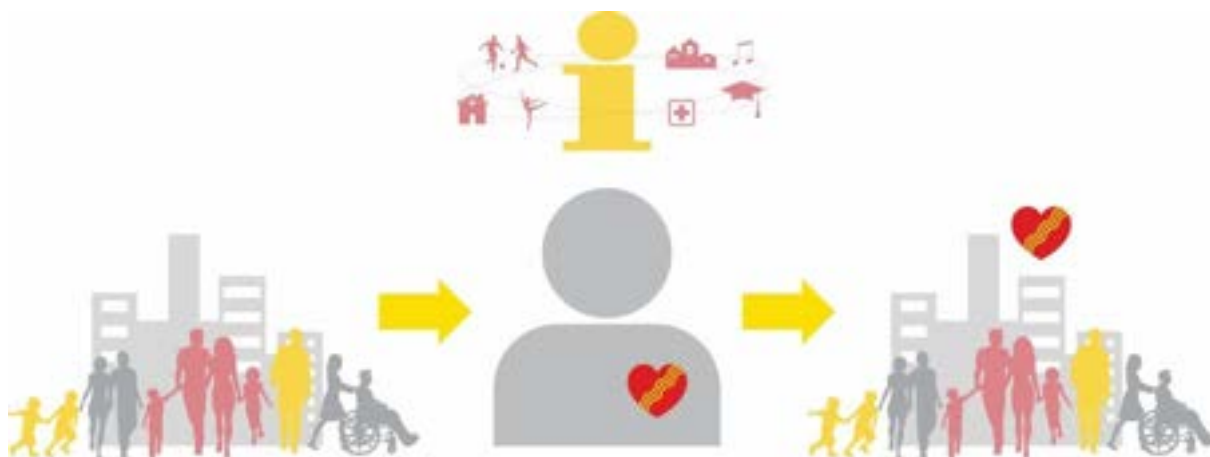
kan bidra til å bygge det sosiale miljøet, samt bringe flere folk til Jelsa. Synliggjøring av stedet og dets kvaliteter kan være med på å øke bo- og besøksattraktiviteten.

Det presiseres at det er viktig at både Sand og Jelsa beholder sine stede egne kvaliteter og ikke konkurrerer med hverandre med tanke på innhold av sentrumsfunksjoner. Heller bør deres særegne kvaliteter fremheves og styrkes, noe vi mener tiltakene nevnt ovenfor og i stedsanalysen vil bidra til.

En-vei-inn

Det har tidligere vært nevnt behovet for å markedsføre bedre tilgjengelige stillinger og boliger som er til salgs eller leie i kommunen, og blitt foreslått tiltak som å tilby boliger gjennom bl.a. leie- til eie-ordning. For å samordne dette anbefales det at det etableres kontaktpunkt i kommunen, ansett som «en-vei-inn», hvor slik informasjon formidles og kommuniseres utad. Nye eller potensielle tilflyttere og bedrifter blir sluset inn til dette kontaktpunktet, som derfor må ha tilgjengelig informasjon som er relevant i den sammenheng, som for eksempel oversikt over barnehage- og skolekapasitet i kommunen, ledige bolig- og bæringstomter og hvilke idrettsaktiviteter og sosiale- og kulturelle tilbud som er å finne i kommunen. I tillegg bør det kunne formidles informasjon om de ulike grendene, hva som kjennetegner dem og hva en kan forvente av å bosette seg i de ulike grendene.

Den som jobber med «en-vei-inn» må også være behjelpelig med å finne arbeid, og tenkte kreativt ut over det som er tilgjengelig gjennom utlyste stillinger, og det bør derfor være god dialog med næringsaktører slik at en stadig har oversikt over mulige arbeidsplasser og hvilke kompetanser som er etterspurt.

Figur 4.6 En-vei-inn – kontaktpunkt i kommunen som formidler ulik informasjon til nye bedrifter og tilflyttere

Innvandrere

Basert på en artikkel fra NRK, framkommer det at Suldal er den kommunen i Rogaland med høyeste andelen av innvandrere i arbeid i Rogaland i 2019. Tall fra SSB viste at det i 2019, prosentvis var flere innvandrere i arbeid enn norskfødte i kommunen (Nordmark, I., NRK, 2021). Et godt mottaksopplegg for flykninger og asylsøkere ble trukket fram som medvirkende faktor for denne suksessen. For en distriktskommune med befolkningsutfordring er dette svært positivt, og det virker som Suldal har klart å utnytte det

potensialet innvandrere har til å bidra med inn i arbeidslivet. Vi vil likevel utfordre kommunen på å se etter tiltak som kan bidra til å øke innvandrерandelen ytterligere i Suldal. Basert på våre medvirkningsmøter med kommunen er det fortsatt mangel på arbeidskraft i Suldal, særlig innen helse- og omsorg, hvor det er forventet et behov for minst 30 årsverk innen 2030. Tiltak for å tiltrekke og integrere innvandrere på en god måte kan derfor være sentralt i arbeidet med den demografiske utfordringen Suldal opplever. Et supplerende tiltak i dette arbeidet kan være å etablere en språkkafe, hvor det arrangeres ukentlige aktivitetsmøter for innvandrere og ikke-norskspråklige, som kan lære norsk fra frivillige norsktalende innbyggere. Røde Kors arrangerer tilsvarende språkkafeer i de fleste storbyer og en kan henvende seg til organisasjonen for tips og hjelp. Ettersom dette er drevet av frivilligarbeid og velvilje, kan en samtidig se for seg at det dannes nye bekjentskap og aktivitet i kommunen. Erfaringsmessig bidrar en slik ordning til å redusere språkbarrieren som mange innvandrere og ikke-norskspråklige opplever i Norge, og som kan bidra til at tilflyttere raskere kan danne nettverk i kommunen. I fra litteraturen framgår det at innvandrere som deltar i frivillige organisasjoner, har nettverk, samt opplever mindre språkutfordringer, har langt lettere for å delta i arbeidsmarked enn innvandrere uten slikt nettverk (Wekre, m.fl., 2018; Enehaug, m.fl., 2009).

Ettersom Suldal kommune trekkes fram som en kommune som i stor grad har lyktes med å integrere innvandrere i kommunen, anbefaler vi i tillegg at det gjøres en intern vurdering av arbeidet som er gjort mot integrering av innvandrere, da det kan ha overføringsverdi når en skal ta imot og integrere nye arbeidstakere knyttet til de store industrietableringene.

Markedsføring

Markedsføring ansees å være et sentralt verktøy og grep i arbeidet med å øke bo- og besøksattraktivitet i kommunen, og er også et av tiltakene som blir nevnt flest ganger gjennom våre medvirkningsprosesser. I stor grad omhandler dette arbeidet om å synliggjøre utad hvilke kvaliteter og muligheter som finnes i Suldal for å øke bo- og besøksattraktiviteten til kommunen.

Det anbefales derfor at det lages en omdømme- og markedsføringsplan i kommunen og at det settes av midler til dette arbeidet. Næringslivet, innbyggere og ildsjeler bør inkluderes i et arbeid, da et vellykket omdømmearbeid forutsetter at en klarer å jobbe sammen om utvikling i en felles retning, over tid. Videre bør en være bevisst på hvilke målgrupper en ønsker å treffe og at en tilpasser markedsføringsgrep i den sammenheng; eksempelvis om det er ønskelig å henvende seg til reiseliv/turisme, fraflyttere, tilflyttende familier, yngre/nyetablerte, og arbeidsinnvandrere.

Under følger noen forslag til aktiviteter og moment som kan inngå i en markedsføringsplan:

Fyrtårn/signalbygg/arrangement

Mange byer og kommuner har et ikon, attraksjon eller arrangement som de fleste kjenner igjen og som fremmer stedet som destinasjon. Det bør derfor etableres et eller flere fyrtårnprosjekt i kommunen som kan bidra til en slik «merkevarebygging», og som kan fremme stedsutvikling og profilering av Suldal. Vi har ikke gått i dybden og sett på konkrete prosjekt i denne fasen, men noe forslag som har kommet fram gjennom medvirkning og befarung er: utvidelse av Suldal bad ut i sjøkanten, spektakulære attraksjoner som zipline ved det store steinbruddet på Jelsa eller langs Suldalslågen, et årlig ekstremспортarrangement – f.eks. terrengsykling ved steinbruddet på Jelsa, transformasjon av Meieriet med utsalg og produksjon av lokale mat- og drikkevarer, aktiviteter i forbindelse med Sand kraftverk, og/eller utvidelse med attraksjoner knyttet til Energihotellet.

Gjennom dialog med en sentral pådriver bak Voss Ekstremспортveko i Voss, nevnes det at arrangementet alene har bidratt til demografisk vekst i kommunen, med flere nye tilflyttere årlig. Det trekkes fram at mye av årsaken er at arrangementet har bidratt til å synliggjøre hvilke kvaliteter som finnes i kommunen og bostedet Voss, ut over Ekstremспортveko. Selv om en ikke kan gå ut ifra at en kan kopiere tilsvarende arrangement med lik suksessgrad, antas det likevel at initiering av slike enkeltarrangement og signalbygg rundt omkring i distriktene er pådriver for destinasjonsbygging og som bidrar til å synliggjøre stedets kvaliteter og attraktivitetsnivå. Dette vil være grep som både vil kunne appellere til turisme, men også til framtidige tilflyttere og fraflyttere, da det vil synliggjør kvaliteter i kommunen gjennom bl.a. gi økt besøkstall og publisitet.

De gode historiene og ambassadører

Det kan også være aktuelt å synliggjøre de gode historiene om folk uten tilknytning til Suldal som har flyttet dit, som med sin stemme kan fortelle hvorfor de vil fortsette å bo i Suldal. En annen variant kan være historier om folk som har flyttet tilbake til Suldal etter endt skolegang eller mange år borte. En kan også utvide dette med at de blir «ambassadører» som potensielle tilflyttere har mulighet å kontakte for å høre mer inngående om hvordan det er å flytte til og bo i Suldal. Disse historiene vil bli opplevd som autentiske og ekte. I en slik markedsføringsstrategi er det naturlig at hensikten er å henvende seg til både potensielle tilflyttere, men også fraflyttere fra kommunen.

Kommunikasjon og bevisstgjørelse

Flere opplever at kvaliteten en finner i Suldal er underkommunisert, og at suldøler er jevnt dårlig på å snakke opp det som er bra i kommunen. Det anbefales derfor at det gjøres innsats for å synliggjøre de kvalitetene som Suldal har og som Suldal er gode på. Eksempelvis framgår det fra våre medvirkningssamtaler at det er god kvalitet i skole- og barnehager, i Suldal, samt et godt tilbud av idrettsaktiviteter. Det bør derfor kommuniseres bedre utad hvordan kommunen prioriterer og arbeider for at barn og unge skal trives i Suldal – svært viktige faktorer for nyetablerte barnefamilier.

Kommunen kan også med fordel gjøre seg mer relevant i forbindelse med de globale og nasjonale utfordringene, som å framvise hvordan Suldal er sentral som energikommune og i arbeidet med bærekraftig energi- og naturressurser. At Suldal er en av de største kraftproduserende kommunene i Norge, samt innehar Europas største pukkverk og framtidige planer for omfattende vindmølleproduksjon, oppfattes å være underkommunisert og lite kjent i regionen, og Norge for øvrig. For at Suldal skal bli mer relevant i regionen, anbefales det at Suldal kommune tar en mer tydelig og aktiv part i denne kommunikasjonsarenaen. En bør framvise hvordan Suldal kommune er handlekraftig og

lykkes med kraft- og industriproduksjon. Fortrinn, muligheter, og potensialet for videre industrivekst innen grønn energi i Suldal må bli tydeliggjort.

Kunnskapsbasert utvikling

For å tiltrekke kunnskapsintensiv kompetanse, økt aktivitet og flere besøkende til Suldal, anbefales det å se etter flere potensielle samarbeidsavtaler med universiteter som kan gjøre Suldal relevant som ekskursjons- og studiested. Den nye vedtatte sykepleierutdanningen i Ryfylke som legger til rette for et distriktsvennlig utdanningsløp, er her et aktuelt og høyst relevant eksempel som reduserer behovet for fraflytning for å studere.

Flere andre fagområder kan også være aktuelt for et slik samarbeid, og det bør her sees særlig på fagområder Suldal kommune opplever å ha mangel på kompetanse i befolkningen. Det anbefales også at en oppretter en stipendordning, på f.eks. 25.000-50.000 kr, som kan tildeles masterstudenter som ønsker å skrive oppgave om et relevant tema innenfor Suldal. Søknadsprosessen kan være åpen eller være basert på noen forhåndsdefinerte temaer som ønskes belyst. Stedsutvikling, sosiokulturell stedsanalyse, og lokal- og regional utvikling, skogbruk, grønn omstilling og energibruk er alle aktuelle fagområder for en masteroppgave og som kunne resultere i både nyttig bidrag til kommunen, og aktualisering av Suldals problemstillinger i regionen.

Dersom de store industriplanene blir realisert, som WindWorks Jelsa, kan en også se på muligheten for å få til et universitetssamarbeid for representative fagområder knyttet til etableringen, og på den måten få en mer kunnskapsintensiv orientering mot de store industrietableringene. VRI-ordningen er relevant i denne sammenheng, hvor fylkeskommunen gir midler til bedrifter som ønsker å ta i bruk studentoppgaver.

Initiering av arkitektkonkurranser kan også være relevant som grep for å fremme stedsutvikling og Suldal som besøksdestinasjon, ved å utlyse designkonkurranser rettet mot Jelsa og Sand. Bidragene kan igjen resultere i gode innspill til hvordan Sand og/eller Jelsa kan utvikles.

Bolig- og jobbannonser

Kommunen bør i større grad se etter muligheten for å tilby faste stillinger framfor å benytte vikarstillinger. Dette er noe som er påpekt også fra våre medvirkningssamtaler. I søk på utlyste jobbannonser på finn.no i Suldal kommune mai 2022, var hovedvekten av stillingene som var annonsert vikariatstillinger. Gjennom dialog blant lokalbeboere i Suldal under medvirkningssamtalene var dette et tema som ble tatt opp, men tilbakemeldingen vi fikk da var at en stort sett «alltid» får fast jobb i Suldal. For personer som kommer utenfra kan utlysning av vikariatstillinger oppleves som en barriere, da vikariatstillinger kan signalisere et usikkert jobbmarked som bidrar til å redusere attraktiviteten for potensielt nye tilflyttere. For personer i familiesituasjon eller som har hus og lån, kan det å gå fra fast ansettelse til vikariatansettelse gi stor økonomisk usikkerhet som mange vil unngå. En bør derfor se etter muligheten for å tilby flere faste stillinger.

Et lignende fenomen oppdaget vi for tilgjengelige boliger til utleie eller til salg, som basert på våre medvirkningssamler virket i stor grad å foregå via bekjentskap og ikke via tilgjengeliggjøring på internett som finn.no. For potensielle tilflyttere som ser etter et bosted kan dette signalisere at det er få tilgjengelige boliger i kommunen og virke uheldig for noen som vurderer å flytte til en distriktskommune. Vi anbefaler derfor at det etableres et organ som aktivt jobber med å få markedsført tilgjengelige boliger og jobbmuligheter utad, og som besitter den nødvendige oversikten gjennom aktiv dialog med innbyggerne og næringslivet.

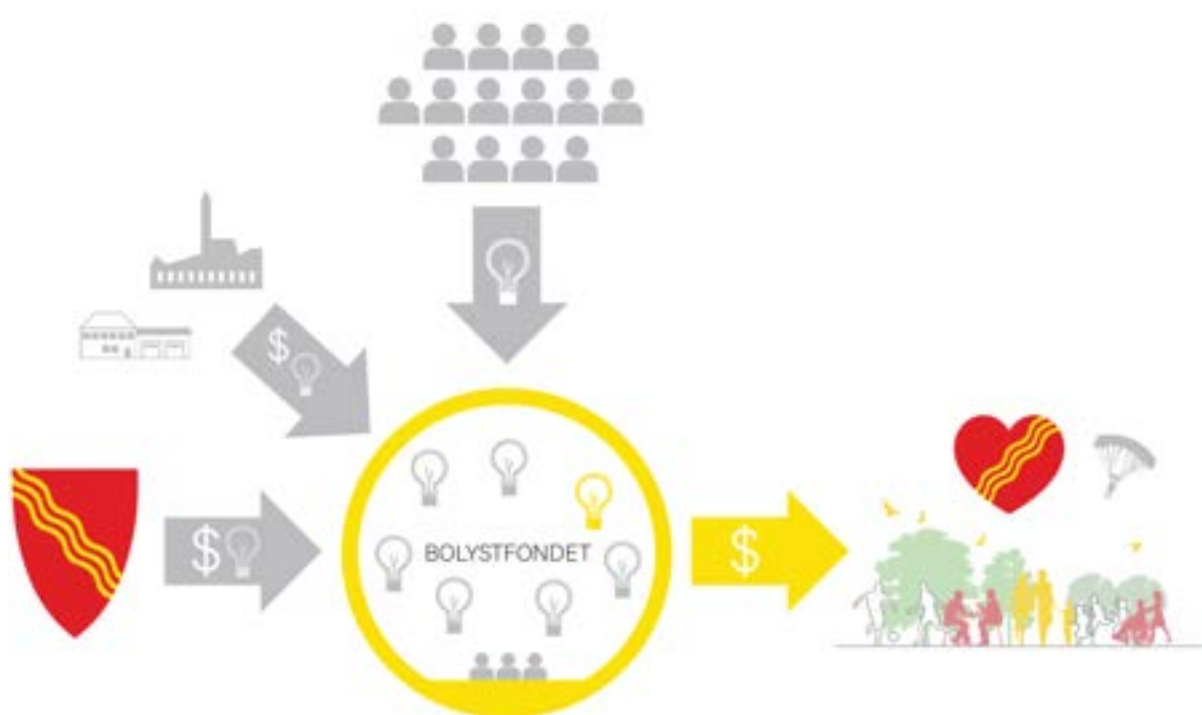
Denne funksjonen kan f.eks. inngå i «kommunikasjonssenteret» som diskutert ovenfor i avsnittet *enn-vei-inn*.

Ildsjeler

For å få realisert og mobilisert ressurser og ideer som kan bidra til positiv stedsutvikling og integrering av nye tilflyttere i kommunen, anbefales det at en bruker ildsjeler og at det gis midler og ressurser til å utnytte dette potensialet. Som påpekt innledningsvis i rapporten har ildsjeler en evne å mobilisere og motivere brakkeliggende ressurser og innbyggere som ellers er passive. Involvering av ildsjeler ansees derfor som svært viktige når en skal realisere prosjekt, eller har behov for kunnskap og erfaring til å finne *nye* tiltak som kan bidra til positiv stedsutvikling. Eksempelvis kan ildsjeler benyttes til arbeid med integrering og samarbeid med en-vei-inn konseptet som nevnt ovenfor, men også til å arrangere grendatreff for å styrke det eksisterende fellesskapet i kommunen. Involvering av ildsjeler ansees også å være viktig i utarbeidelsen av tiltak i bolystfondet, som presentert i avsnittet under.

Bolystfond

Med de overnevnte tiltakene lagt til grunn ønsker vi å presentere det vi vil kalle et «*Bolystfond*».

Figur 4.7 Bolystfond illustrerer hvordan kommunen, sammen med næringslivet og innbyggere/ildsjeler kan bidra sammen med midler og ideer til realisering av bolystfondet og aktuelle tiltak.

Ved å opprette et bolystfond kan en innordne ulike tiltak, som illustrert i figur 6, inn under et felles fond som det avsettes midler til. Fordelen er at dette gir en mye mer praktisk tilnærming til de ulike tiltakene som presenteres, hvor beslutningstakere lettere kan se de ulike tiltakene i sammenheng, samt gjøre klare prioriteringer av hvilke tiltak en ønsker å gjennomføre. For de folkevalgte som skal ta beslutninger kan en slik framstillingen også være lettere å styre etter hvor tiltakene presenteres samlet, heller enn at det foretas mindre vurderinger opp mot hvert enkelttiltak. Ved å samle de ulike tiltakene i et fond vil en også få

bedre oversikt over den totale ressursbruken som settes inn mot bo- og besøksattraktiviteten til kommunen. Opprettholdelsen av fondet bør være av en lengre varighet, siden noen av tiltakene vil ta lengre tid og de må prøves ut over tid. Noen av midlene som brukes her, ville kunne gi inntekter på sikt, slik som salg av tomter og boliger.

Industriselskapene bør inviteres til å bidra med fondsmidler som en del av samfunnskontrakten med kommunen. Det bør åpnes for medvirkning fra innbyggerne til å gi innspill til tiltak som kan legges inn i bolystfondet.

For å lykkes med ordningen, må følgende være på plass:

- Det må være en sum av en viss størrelse som legges inn (50 - 100 mill) i fondet for å kunne legge inn de større tiltakene, som utvikling av boligfelt og prøveboliger.
- Det må lages gode kriterier for hvilke tiltak som skal omfattes av ordningen.
- Det må gjøres en evaluering av tiltakene, slik at innretningen kan endres over tid.

Tiltak som det bør vurderes om skal gå inn i ordningen:

- Leie-til-eie og prøveboliger
- Attraktive tomter og boliger for ulike befolkningsgrupper
- Midlertidig boliger og fleksibel bruk av disse
- Steds- og sentrumsutvikling i Sand og Jelsa
 - Meieribygget
 - Vedlikeholdsarbeid og beplantning
 - Forbedring av fellesarealer
 - Mobilitet
- Hub for gründere
- En-vei-inn
- Innvandring- og integreringstiltak
- Finansiering av mastergradsstudenter
- Markedsføring
 - Bruke enkeltpersoners historier
 - Etablering av events og signalbygg
- Sosial mobilisering/bruk av ildsjeler og midler grendene

5 BEREDSKAPSPLAN

Som nevnt innledningsvis i denne rapporten framgår det at store industrietablering, eller store utviklingstrekk i distriktskommuner, stort sett skjer gjennom «tilfeldigheter», og at det er kommunes evne til å reagere på slike hendelser som blir mest avgjørende for hvorvidt en oppnår suksess (Vareide, m.fl., 2018). Det anbefales derfor at kommuner utarbeider en beredskapsplan som aktualiserer tiltak og vurderinger som må gjøres ved store etableringer for å unngå at planer stopper opp eller gir feilslutninger på grunn av ineffektiv saksbehandlingstid bestående av usikkerhet knyttet til manglende kunnskap.

I en slik beredskapsplan bør det blant annet ligge til grunn ulike scenarioer som kan framkomme ved etablering av de store industriplanene, som WindWorks, Norsk Stein, og Gen2Energy i Suldal representerer, men også scenario hvis det ikke blir noe av de store industriplanene. Det bør sees på hva de ulike scenarioene vil kreve av sosial og teknisk infrastruktur i kommunen, og det bør være løpende dialog med næringsaktører for å få kartlagt potensielle behov, samt hvilke arealer som er og kan være nødvendig å disponere til næringsarealer, samt annen teknisk infrastruktur. På den måten vil man redusere risikoen for lang saksbehandlingstid i kommunen på grunn av uavklarte spørsmål, og samtidig unngå at industrietableringer framstår som «dårlig» integrerte i kommunen og med den øvrige næringsstrukturen. Nye næringsarealer bør sees i sammenheng med eksisterende for å skape en god flyt og et framtidig samarbeid.

Når det gjelder den sosiale infrastrukturen, bør det også foreligge konkrete planer for hvordan kommunen skal håndtere en framtidig befolkningsøkning, relativt raskt, gitt ulike scenarioer. Dette gjelder blant annet bolig, barnehage- og skoleplasser, helsetjenester, og øvrige sosiale- og kulturelle tilbud. Tidlig samarbeid med aktører som drifter sosiale tjenester, nabokommuner, og industriaktørene vil være viktig for å avdekke reelt kapasitetsbehov og hvilke ressurser som må til for oppskalering. Når det gjelder boliger bør det, som nevnt, utarbeides mulighetsstudier som ser på ulike alternativer for boligbebyggelse, basert på ulik skalering. Stedstilpasning og boligutvikling med fokus på høy arkitektoniske kvaliteter og bomiljø bør være førende for dette arbeidet slik at nye boligfelt framstår som attraktivitet og godt integrert i kommunen. I forbindelse med dette arbeidet kan det også være naturlig at en stiller krav til næringsaktørene om å bidra med ressurser og midler til både mulighetsstudien og realisering av planforslagene. En bør også få oversikt over hvordan man skal få de nye arbeidsplassene besatt, hvilke type gruppe arbeidstakerne utgjør, og ha på plass ordninger for hvordan man skal integrere nye arbeidere i lokalsamfunnet. Som tidligere påpekt, er regionalt samarbeid vesentlig i dette arbeidet.

En bør ha en løpende dialog med industriaktørene for hvordan de selv tenker at industrietableringen kan bidra til lokale ringvirkning, sosialt og økonomisk, ut over etablering og antall arbeidsplasser som generes. OPS og samfunnsansvar er særlig relevant i den sammenheng.

Nome sin analyse og modell av scenarioer, som presentert i avsluttende Gnist-samling, kan overføres/sees nærmere på i denne sammenheng.

6 VIDERE ANBEFALINGER

I kunnskapsgrunnlaget er bærekraft et viktig moment som må hensyntas. Vi anbefaler at det jobbes grundigere med dette temaet. Blant annet anbefaler vi at det utarbeides en miljø- og bærekraftsanalyse for hele kommunen, samt en strategi for kommunens målsetninger for å nå bærekraftsmålene. Det bør foretas årlige målinger av klimagassutslipp i kommunen, samt kartlegging av biologisk mangfold. Ombruksplan for bruk og håndtering av avfall bør også inngå i en miljø- og bærekraftsanalyse med tilhørende strategier.

Videre anbefales det at det utarbeides en verdikjedeanalyse som kartlegger hvilke ressurser som finnes i Suldal, og potensialet for bruk av ressursene på en bærekraftig måte. Gjennom medvirkningsprosesser ble det f.eks. gjort kjent at trematerialet som ble benyttet av lokale entreprenører til utbygging av hytter i Suldal ble fraktet fra Litauen, selv om Suldal har det største skogsarealet i Rogaland.

Avsluttende ord

Avslutningsvis har vi tillatt oss å skrive en tekst gitt som et vedlegg til denne rapporten, og som beskriver et framtidrettet scenario om hvordan det har gått med utviklingen i Suldal etter gnist-deltakelsen i kommunen, med følgende overskrift:

SULDAL – full av kraft

Hvordan Suldal snudde en negativ utvikling og ble et eksempel til etterfølgelse for hele distrikts Norge.

Vi håper teksten kan leses med fasinasjon og inspirasjon om hvor stort mulighetsrommet for framtiden er, og kan være.